

3.Ünite – Kültüre Yaklaşımlar: Temel Antropoloji Kuramları

Antropolojinin bir bilimsel disiplin olarak ortaya çıkmasından itibaren insan ve kültüre yönelik pek çok bakış açısı ortaya çıkmış ve farklı yer ve zamanlardaki gözlem ve deneyimlere dayanan bu bakış açılarından bazıları tutarlı kuramlara dönüşmüştür. Bunlardan ilki, Tylor ve Morgan'ın temsilcisi olduğu ve antropolojinin kurucu kuramı sayılan 19. yüzyıl evrimciliği olup onu difüzyonizm ile Franz Boas'ın savunduğu tarihsel özgücülük izlemiştir. 19. yüzyıl evrimcileri ilkelden gelişmişe doğru ilerleyen tek hatlı bir kültürel evrim modelini savunurlar. Difüzyonizm kültürel özelliklerin bir odaktan çevreye yayıldığını savunur. Tarihsel özgücülük ise kültürü belirli topluluklara has ayrı ayrı varlıklar ve öznel kurgular olarak ele alır. Bu bakımdan 19. yüzyıldaki felsefi eğilimlerden biri olan tarihselciliğin antropolojideki yansıması olarak kabul edilir. Bu kurama göre kültürler genel bir kültür kuramına temel oluşturacak biçimde araştırılamazlar; her birinin tarihsel olarak ayrı ayrı gelişmiş ve biçimlenmiş dünya kurguları, simgeleri ve değer sistemleri vardır.

İşlevselci ve yapısalcı kuramlar arasında İngiliz işlevciliğini, yapısal-işlevselciliği ve Fransız yapısalcılığını sayabiliriz. Malinowski'nin işlevciliği kültürü insan ihtiyaçları temelinde örgütlenmiş bir bütün olarak görürken, Radcliffe-Brown'ın yapısal-işlevselciliği kültür kavramını kullanmayarak ve toplumsal yapı kavramını merkeze alarak yapının sağlıklı işleyişini sağlayan bir işlevsel bütünlükten söz eder. Lévi-Strauss'un yapısalcılığı ise kültürü zihniyetin dış dünyayı anlamak ve örgütlemek için kurduğu bir yapı olarak ele alır.

Antropolojideki psikoloji yönelimli kuram kültür-kişilik kuramıdır. Bu kurama göre insanın temel kişilik yapısı, onun içine doğduğu kültürle etkileşim içinde ortaya çıkar. Biyoloji yönelimli kuram ise, kültürel ve toplumsal özelliklerin biyolojik gerekler ve mekanizmalar tarafından belirlendiğini öne süren sosyobiyojoloji kuramıdır.

Başlangıçta daha çok bütünlüklü ve dengeli kültür anlayışlarına dayanan kültür kavrayışları ve insanlığı ileriye doğru giden bir tarihsel değişme hattı çerçevesinde görmeye çalışan kuramlar egemendi. Daha sonra kültür içindeki çatışma eğilimlerini de dikkate alan ve insanlığı çok farklı hatlarda değişen, toplulukları daha çok çevrelerine uyarlanma sürecinin belirlediği bir kültürel çeşitlilik içinde değerlendirmeye çalışan kuramlar ortaya çıktı. Yeni evrimcilik, insanlığın değişiminin tek ve doğrusal değil çeşitli yolları olduğunu; yeni-işlevcilik, kültürel bütünlüğü sadece denge ve birbirini destekleyen bir etkileşimin

değil kültür içindeki çatışma eğilimlerinin de sağladığını; Marksçı antropoloji, kültürel çeşitliliği üretim etkinliklerinin ve üretim ve dağıtım sistemindeki çatışmaların belirlediğini; kültürel maddecilik her türlü kültürel özellik ve eğilimin ardında maddî ve çevresel bazı nedenlerin yattığını; kültürel ekoloji kuramı ise kültürlerin esas olarak insanların kendi çevrelerine uyarlanma sürecinin bir ürünü olduğunu savunuyor.

Özgücü kuramlar başlığı altında topladığımız kuramlar, etnobilim ya da bilişsel antropoloji, simgeci/yorumcu antropoloji ve feminist antropolojidir. Bilişsel antropoloji ya da etnobilim, yapısalcılığın zihniyet çözümlemesi yönteminin etkisi altında kaldığı halde, yapısalcılık gibi bütün insanlığa yaygınlaştırılabilecek ortak bir zihniyet düzeni aramak yerine her kültüre ilişkin özgül bir zihniyet dünyası bulunduğunu ve bunu kültürün yansıttığını öne sürer. Yorumcu/simgeli antropoloji, kültürde yer alan simgeler sistemine yönelir ve bu simgeler sistemindeki farklılığın temel bir fark olduğunu, kültürlerin özgüllüğünü ve özerkliğini bunun yarattığını savunur. Feminist kuram toplumsal cinsiyet ilişkilerini ve bunların kültür tarafından biçimlendirilme tarzlarını önemser ve kadın bakış açısından, kadına özgü bir antropoloji kurmaya çalışır.

